

Recenzijos, apžvalgos

Darbas apie Latvijos pilsis

2004 m. leidinių serijoje apie Latvijos viduramžių pilsis (Latvijas viduslaiku pilsis. IV) pasirodė archeologų Andrio Caunės ir Ievos Osės darbas, skirtas Latvijos XII a. pabaigos–XVII a. vokiečių pilims¹. Šį darbą išleido Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas. Darbo autoriai – ne tik Latvijoje, bet ir už jos ribų gerai žinomi viduramžių archeologijos specialistai. Profesorius, habilituotas daktaras, Latvijos mokslų akademijos akademikas A. Caunė ilgus metus tyrinėjo Rygos miestą, įvairius kitus viduramžių paminklus. Jo plunksnai priklauso kelios monografijos apie senąją Rygą², daugybė straipsnių Latvijos ir užsienio spaudoje. A. Caunė yra leidinių „Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls“, „Senā Rīga“ vyriausiasis redaktorius, įvairių archeologinių bei istorinių leidinių sudarytojas, redkolegių narys. Daktarės I. Osės monografijoje³ ir kitose publikacijose aptariami viduramžių archeologijos ir meno istorijos klausimai, Latvijos viduramžių pilių tyrimų medžiaga. I. Osė yra leidinio „Arheologija un etnografija“ redkolegijos narė, įvairių leidinių sudarytoja. Taigi aptariamas darbas parašytas patyrusių specialistų.

Kaip įžangoje rašo patys autoriai, šio leidinio pasirodymą nulėmė viena pagrindinė aplinkybė. Iki šiol Latvijoje daug dėmesio buvo skiriama geležies amžiaus piliakalniams, ant kurių stovėjo medinės pilsys. Duomenys apie šiuos piliakalnius dar tarpukariu buvo paskelbti Ernesto Brastinio 4 tomų darbe, pastaraisiais metais duomenys papildyti Juro Urtanio ir Janio Asario. XII a. pabaigoje atievių kryžininkų ir XIII a. statytos kalavijuočių pilsys,

vėlesnės Livonijos valstybės pilsys nėra sulaukusios pakankamo dėmesio.

Dėl šios priežasties autoriai ir pateikė didžiulį enciklopedinio pobūdžio darbą apie vokiškas Latvijos viduramžių ir vėlyvesnes mūrines bei medines pilsis. Tai padaryti buvo nelengva, nes iki mūsų dienų išlikusių pilių yra nedaug. Dalis jų buvo sugriauta per įvairius karus. Nukentėjo ne tik pačios pilsys bet ir jose buvę archyvai ir dokumentai. XIX ir XX amžiais buvo atlikti tik nedaugelio pilių architektūriniai tyrimai, konservuoti kai kurių pilių griuvėsiai, parengti kai kurių objektų restauracijos projektai. Šiuo metu daugelio pilių mūrų griuvėsius yra užkloję storas velėnos sluoksnis. Tik keliolika pilių yra sulaukusios išsamesnių archeologinių tyrinėjimų (Veicaizkraukle, Aizkrauklės r., Alūksnė, Araišiai, Cēsių r., Asotė, Talsų r., Bauskė, Cēsis (Vendenas), Daugpilis (Vecdaugavpils), Dolē (Vecdole), Rygos r., Ikšķilē, Ogrės r., Jersika, Preiļi r., Koknesē, Aizkrauklės r., Lielvardē, Ogrės r., Lokstenē, Aizkrauklės r., Rezeknē, Rygos II ir III Ordino pilsys, Salaspilis, Talsai, Tervetē, Dobelės r.). Tādēl knygos autoriems teko milžiniškas darbas – žvalgyti piliavietes, daryti architektūrinius matavimus ir pateikti brėžinius, fotografuoti objektus. Iš viso knygos autoriai pateikė duomenis apie 142 pilsis.

Autoriai darbą pavadino leksikonu, t. y. enciklopediniu žodynu. Darbo įvadinėje dalyje jie latvių ir vokiečių kalbomis pateikia apibendrinamuosius duomenis apie Latvijos teritorijoje buvusias viduramžių pilsis, jų statybos medžiagas, techniką, pilių chronologiją, sunaikinimo laiką. Pateikti duomenys ir apie ankstesnių tyrinėtojų indėlį į pilių tyrinėjimus, yra nurodymų, kaip naudotis enciklopediniu žodynu. Ndideliame įvadiname skyriuje publikuoti 4 žemėlapiai ir lentelės, iš kurių matyti vokiškų pilių Latvijos teritorijoje atskiri statybos laikotarpiai nuo XII a. pabaigos iki XVII a. Pavyzdžiui, 1 žemėlapyje ir 1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad XII a. pabaigoje–XIII a. Latvijoje buvo 49 Ordino, vyskupų ir jų vasalų pilsys, sargybos bokštai ir įtvirtinti vienuolynai. Lentelėse nurodyti šių įtvirtintų objektų statybos – įkūrimo metai.

Didžiausią darbo dalį sudaro pilių aprašymai (43–559 p.), t. y. žodynas – pilių katalogas. Čia abėcėlės tvar-

¹ A. Caune, I. Osė. Latvijas 12. gadsimta beigu–17. gadsimta vācu piļu leksikons. Latvijas viduslaiku pilsis. IV. Rīga, 2004. Latvijas vēstures institūta apgāds. – 591 lpp.

² А. Сауне. Жилища Риги XII–XIV вв.: По данным археологических раскопок. Рига, 1984; А. Сауне. Рига зем Рīгас: Археолога стāsts par senās Рīгас задуšājāms celtnēm. Рīga, 1985; А. Сауне. Рига под Ригой: Рассказ археолога об изчезнувших постройках древней Риги. Рига, 1989; А. Сауне. Pati Rīga ūdeni: Археолога стāsts par zudušo Ridziņas upi, par pirmo ostu, kuģniecības lidzekliem un amatiem senajā Rīgā. Rīga, 1992; А. Сауне. Rīгас liebieši un vīnu ipašumzīmes. Rīga, 1998; ir kt.

³ I. Osė. Latvijas viduslaiku piļu pētniecība 18.–20. gadsimtā. Rīga, 2001.

ka pateikiami visi pagrindiniai duomenys: pilies vardas įvairių amžių rašytiniuose šaltiniuose (lotyniškai, vokiškai, latviškai ir kt.), adresas ir lokalizacija, istorija nuo įkūrimo iki sugriovimo arba naudojimo iki mūsų dienų, trumpas pilies aprašymas su senais arba naujai sudarytais planais, brėžimais, piešiniais ar fotonuotraukomis. Autoriai prie kiekvienos pilies aprašymo pateikia duomenis apie vykdytus objekto architektūrinius ir archeologinius tyrinėjimus (jeigu tokių buvo), nurodo literatūrą, kurioje galima rasti išsamesnių ar papildomų duomenų, kur skelbti pilies planai ir menininkų piešti vaizdai.

Kiekvienos pilies istorija aptariama remiantis rašytiniais šaltiniais, Latvijos ir užsienio šalių archyvuose aptiktais duomenimis, ankstesnių autorių darbais. Pačių autorių atlikti architektūriniai matavimai ar archeologiniai žvalgymai leido gerokai papildyti ankstesnius duomenis, patikslinti žinias apie pilių matmenis, statybos techniką, naudotas medžiagas.

Reikia pažymėti, kad A. Caunės ir I. Osės žodynas-enciklopedija yra pats išsamiausias tokio pobūdžio leidinys apie vokiečių pilis Latvijoje. Skaitant šį leidinį paaiškėja, kiek pilių Latvijoje turėjo kalavijuočiai ir jų įpė-

diniai – Kryžiuočių ordino Livonijos šaka, Rygos vyskupas, vėliau arkivyskupas, Kuršo vyskupas ir jų vasalai.

Galima pasidžiaugti poligrafine darbo kokybe. Jame yra gana daug spalvotų iliustracijų – planų, piešinių, nuotraukų. Autoriams galima papriekaištauti tik dėl vieno dalyko. Galbūt prie kai kurių pilių aprašymo buvo galima įdėti vieną kitą nuotrauką ar piešinį daiktų, surastų archeologinių tyrinėjimų metu, atspindinčių pilių gyventojų buitį. Bet tai greičiau ne priekaištas, o pageidavimas, kuris nemenkina šio leidinio mokslinės vertės.

Be abejo, šis darbas sudomins ne tik įvairių Baltijos regiono šalių archeologus – viduramžių specialistus, bet ir istorikus, meno istorikus, architektus. Darbas bus naudingas kraštotyriminkams, Baltijos jūros rytinio regiono turistinių maršrutų sudarytojams. Kadangi įžanginė darbo dalis pateikiama ir vokiečių kalba, žodynu-enciklopedija galės naudotis gana didelis europinių tyrinėtojų būrys.

Baigdamas A. Caunės ir I. Osės žodynu-enciklopedijos apžvalgą – recenziją, noriu autoriams palinkėti ištvėrmės tyrinėjant Latvijos viduramžių paminklus ir paskelbti daugiau tokių vertingų darbų!

Mykolas Michelbertas